

РОЗДІЛ 2 КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО; МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 342.723

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ КОРИННОГО МАЛОЧИСЕЛЬНОГО НАРОДУ СААМІ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ШВЕЦІЇ

CONSTITUTIONAL AND LEGAL ENSURE OF THE RIGHTS OF SMALL INDIGENOUS NATION SAMI BY THE LEGISLATION OF SWEDEN

Алмаші М.М.,

кандидат юридичних наук,

*доцент кафедри конституційного права та порівняльного правознавства
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Статтю присвячено проблематиці конституційно-правового забезпечення прав корінного малочисельного народу саамі за законодавством Швеції. Проаналізовано конституційно-правове забезпечення окремих прав корінного малочисельного народу саамі за законодавством Швеції. Визначено основні проблеми й перспективи розвитку конституційно-правового забезпечення прав корінного малочисельного народу саамі за законодавством Швеції.

Ключові слова: права людини, конституційно-правове забезпечення прав, корінні народи, корінні малочисельні народи, права корінних малочисельних народів, саамі, Швеція.

Статья посвящена проблематике конституционно-правового обеспечения прав коренного малочисленного народа саамы по законодательству Швеции. Проанализировано конституционно-правовое обеспечение отдельных прав коренного малочисленного народа саамы по законодательству Швеции. Определены основные проблемы и перспективы развития конституционно-правового обеспечения прав коренного малочисленного народа саамы по законодательству Швеции.

Ключевые слова: права человека, конституционно-правовое обеспечение прав, коренные народы, коренные малочисленные народы, права коренных малочисленных народов, саамы, Швеция.

The article is devoted to the problems of the constitutional and legal ensure of the rights of small indigenous nation Sami by the legislation of Sweden. The constitutional and legal ensure of separate rights of small indigenous nation Sami by the legislation of Sweden is analysed. The main problems and perspectives of the development of the constitutional and legal ensure of the rights of small indigenous nation Sami by the legislation of Sweden are determined.

Key words: human rights, constitutional and legal ensure of the rights, indigenous nations, small indigenous nations, rights of small indigenous nations, Sami, Sweden.

Постановка проблеми. Конституційно-правове забезпечення прав корінних малочисельних народів є запорукою їх збереження, розвитку їхньої самобутньої культури, обрядів, традицій, звичаїв, мови та релігії. Конституційно-правове забезпечення прав корінних малочисельних народів здійснюється в багатьох країнах світу, у тому числі у Швеції. Єдиним корінним малочисельним народом Швеції, щодо якого здійснюється конституційно-правове забезпечення прав корінних малочисельних народів, є народ саамі.

У сучасних умовах еволюції концепції корінних народів, ускладнення демографічної ситуації щодо окремих корінних малочисельних народів країн Північної Європи та проблем реалізації їхніх прав, потреби збереження культурної самобутності народу саамі, розвитку конституційно-правового статусу корінного малочисельного народу саамі за законодавством Швеції важливого значення набуває дослідження конституційно-правового забезпечення прав корінного малочисельного народу саамі за законодавством Швеції.

Метою статті є аналіз конституційно-правового забезпечення прав корінного малочисельного народу саамі за законодавством Швеції. Для її досягнення

необхідно охарактеризувати конституційно-правове забезпечення прав корінного малочисельного народу саамі за законодавством Швеції та визначити основні проблеми й перспективи розвитку в цій сфері.

Стан дослідження. Зазначена проблематика є предметом дослідження багатьох сучасних науковців, таких як І.М. Алмаші, М.М. Алмаші, Ю.М. Бисага [1], Л.М. Карапетян [2]. Однак конституційно-правове забезпечення прав корінного малочисельного народу саамі за законодавством Швеції має важливе значення для забезпечення належного розвитку народу саамі та збереження його унікальної культури й мови, що зумовлює актуальність публікації.

Виклад основного матеріалу. Під час розгляду проблематики конституційно-правового забезпечення прав корінного малочисельного народу саамі за законодавством Швеції ми проаналізуємо спеціальні права цього корінного народу за зазначеним законодавством, які здебільшого є природними правами, що закріплені в законодавстві Швеції щодо народу саамі в межах політики позитивної дискримінації щодо цього народу. Риксдаг Швеції в 1977 р. визнав саамі корінним народом Швеції [3].

Спеціальні права корінного малочисельного народу саамі за законодавством Швеції – це суб'єктивні невідчужувані права, що закріплені законодавством зазначеної країни, які належать представникам корінного малочисельного народу саамі як спільноти, реалізуються ними безпосередньо або через їх уповноважені об'єднання та задовольняють їхні цінності чи потреби.

Провідне місце з-поміж спеціальних прав корінного малочисельного народу саамі за законодавством Швеції посідають природні права корінного малочисельного народу саамі. Без закріплення й гарантування належної реалізації та захисту природних прав усі інші права корінних малочисельних народів мають другорядне значення. До спеціальних прав корінного малочисельного народу саамі за законодавством Швеції, які закріплені як у нормах внутрішньодержавного права Швеції, так і в міжнародних договорах Швеції, належать, зокрема, такі:

1) право на існування корінного малочисельного народу, однією з гарантій якого є недопущення примусової асиміляції корінного малочисельного народу;

2) право на самовизначення корінного малочисельного народу саамі;

3) право на збереження традиційного середовища проживання народу саамі;

4) право на традиційне природокористування корінного малочисельного народу саамі;

5) право на розвиток власної культури, традиції та звичаї (право на культурну ідентичність);

6) право на використання, навчання, вивчення та розвиток власної мови (право на мовну ідентичність);

7) право на розвиток власної релігії (право на релігійну ідентичність).

Окремі із цих прав ми проаналізуємо нижче.

Ключовими питаннями сучасного суспільного розвитку саамів, як і інших корінних народів, є право на самовизначення, самоврядування всередині національних держав та право на землю й воду на саамських територіях. У національних державах оформилися різні підходи до проблеми автономії та територіальних прав саамі, вектори правового й соціально-політичного розвитку також не є паралельними [4]. Це право у Швеції реалізується у формі національної адміністративно-територіальної автономії на рівні сільських громад саамі та у формі національно-культурної автономії на рівні Саамського парламенту Швеції як вищого представницького органу народу саамі у Швеції.

Адміністративна рада округу керує та відповідає за управління гірськими районами Швеції. Вона тісно співпрацює із сільськими громадами саамі, наприклад, щодо проведення інвентаризації хижаків, соціального планування та обліку. Нині у Швеції налічується 51 сільська громада саамі, або сіідас (швед. *siidas*), які діляться на три типи громад: лісові, гірські та концесійні. Адміністративна рада округу має сприяти розвитку оленярства шляхом підтримки відповідних проектів у цій сфері.

Саамський парламент Швеції має подвійну природу: з одного боку, це парламент, що публічно обирається саамі Швеції, а з іншого – державна агенція. Його завдання регулюються Законом Швеції «Про Саамський парламент» [5].

Структура Саамського парламенту Швеції не може бути порівняна з будь-яким іншим шведським урядовим агентством. З одного боку, цей орган можна розглядати як саамський риксдаг (найвищий парламентський представницький орган народу саамі Швеції). З іншого боку, його можна порівняти з муніципальною організацією. Саамський парламент Швеції не має права збирати податки та приймати закони [6].

Саамський парламент Швеції з 1 січня 2007 р. взяв на себе певні завдання, управління якими раніше здійснювала Адміністративна рада округу, наприклад регулювання земель для пасовищ оленів та визначення кордонів сіл саамі [7].

У контексті аналізу права на збереження традиційного середовища проживання народу саамі необхідно зауважити, що важливе значення в цій сфері має Екологічна програма «Еаллінбірас» [8], яку прийняв Саамський парламент Швеції 19 лютого 2009 р. та яка спрямована на збереження традиційного середовища проживання народу саамі. Розглянемо основні положення цієї програми.

З позиції саамі всі питання – це питання навколишнього середовища, оскільки навколишнє середовище зачіпає всі аспекти їх життя й оточення. Мета цієї програми – створення здорового та стійкого середовища проживання саамів. Вони хочуть жити в Сапмі (на території споконвічного проживання саамі) у життєздатних умовах, заснованих на здоровій природі й живій культурі саамі. Людина та природа повинні мати довгострокову здатність оновлюватися й стійко розвиватися, навіть за часів значних змін. Природа та культура в Сапмі будуть відчувати збагачення для решти світу.

Саамі ставляться до природи як до живої істоти, що різко контрастує із західним поглядом на природу. Ставлення саамі до природи характеризує їх цінності, звичаї, соціальні структури й відносини. Ставлення саамі до життя буде їх загальною основною цінністю, яка відображена в саамській мові. Сапмі – це спільний дім саамі. Якщо саамі або хтось інший руйнує його природу, культура саамі також руйнується [9].

У контексті сучасної глобалізації та зростання попиту світової економіки на різні корисні копалини чимало місць традиційного проживання корінних народів стають заручниками ситуації, коли держава, реалізуючи своє право на розпорядження надрами, надає відповідні ліцензії (чи інші дозволи) на розробку надр, реалізація яких створює реальну загрозу для подальшого існування й традиційного природокористування відповідного корінного народу, що спричиняє чимало конфліктних ситуацій не лише в країнах, що розвиваються, а й у високорозвинених країнах, зокрема Швеції, США, Канаді та Австралії.

Розглянемо конфліктну ситуацію щодо рудника Каллак у Швеції. З початку 2010-х рр. у північній

Швеції (здебільшого в комуні Йокмокк округу (лена) Норрботтен) розпочалося активне протистояння між рудними компаніями та місцевою саамською громадою, яку підтримують активісти-екологи. Так, у квітні 2012 р. залізнична компанія «Боевувльф Майнінг» заявила про неможливість продовжувати роботи на проєкті Каллак через протидію саамів. Улітку 2013 р. протистояння загострилося: на початку серпня активісти блокували дорогу до копальні Каллак, а наприкінці серпня, коли Уряд Швеції дозволив експлуатацію родовища нікелю на руднику Каллак, на землях традиційного проживання саамів, саамські партії та організації Швеції виступили з різким осудом цього рішення. У заяві представників саамської громадськості й саамських партій Швеції зазначено: «Це рішення демонструє повну неповагу до саамської народу та його міжнародно визнаних прав корінного народу. Глибоко трагічно й образливо, що можливості для дітей саамі зберігати їх культурну спадщину та продовжувати жити й працювати на своїй землі повинні визначатися в офісі міністерства промисловості, енергетики та комунікацій». У заяві йдеться про категоричне неприйняття цього рішення, яке означає продовження колонізації саамського народу та саамських земель. У жовтні 2014 р. адміністрація округу Норрботтен заявила, що вона не дасть дозвіл на розробку рудного родовища. Своє рішення вони обґрунтували тим, що може бути завдано великої шкоди природі та оленярству, причому не через діяльність самого рудника, а в результаті робіт зі створення пов'язаної з рудником транспортної інфраструктури [10].

З-поміж вищезгаданих спеціальних прав важливе значення також має право на традиційне природокористування корінного малочисельного народу саамі за законодавством Швеції. Важливе значення для збереження національно-культурної самобутності й традиційного способу життя корінного малочисельного народу саамі у Швеції має закріплення в спеціальних і галузевих законах їхніх пріоритетних прав та додаткових гарантій у сфері оленярства для цілей традиційного природокористування.

Основними актами законодавства Швеції, що закріплюють право на традиційне природокористування корінного малочисельного народу саамі, є Закон Швеції «Про оленярство» [11], Кодекс Швеції про довкілля [12], Закон Швеції «Про Саамський парламент» [13].

Згідно із Законом Швеції «Про оленярство» землі для пасовищ оленів займають територію близько 160 тис. кв. км, або близько 34% території Швеції. Оленярство у Швеції здійснюється на основі Закону Швеції «Про оленярство». Цей закон визнає право на оленярство як виключне право народу саамі Швеції, а також його важливість. Право на оленярство тісно пов'язане із членством у сільських громадах саамі. Площі пасовищ для випасу оленів перебувають за межами сільських громад саамі. У Швеції є один виняток із цього правила – обмеження на випас оленів уздовж шведсько-фінського кордону в долинах рік Калікс та Торне в Норрботтені.

Питання щодо обсягу прав та площі території для оленярства тривалий час було предметом судової тяганини між оленярами та власниками землі у Швеції. У 2011 р. Верховний Суд Швеції прийняв рішення на користь саамі, надавши їм право на відповідні площі землі; найімовірніше, це найбільш важливе сучасне судове рішення щодо саамі в правовій площині [14].

Для розвитку оленярства саамі у Швеції нині необхідно здійснити такі основні дії: визначити максимальну кількість оленів, яку кожна сільська громада саамі може мати, і переконатися, що сільські громади саамі здійснюють збереження природи й культурного середовища; захищати інтереси оленярства в соціальному та екологічному плануванні; узагальнювати й оновлювати облік стосовно оленярства, у тому числі облік земель для пасовищ оленів.

Нині тільки 10% шведських саамі заробляють на життя, займаючись оленярством, а багато хто суміщає сімейний бізнес із туризмом, рибальством, виготовленням ремісничих виробів та іншими заняттями [15].

У зв'язку з недосконалістю законодавства Швеції про право на традиційне природокористування корінного малочисельного народу саамі спірні ситуації щодо права на традиційне природокористування стають предметом судових спорів між саамськими громадами та державою. Зокрема, суд першої інстанції м. Елліваре у шведській Лапландії 26 травня 2015 р. розпочав слухання справи «Саамське село Гір'яс проти держави Швеція», результат якої може мати принципове значення для забезпечення реалізації права на полювання, на дичину й риболовлю саамі в цьому регіоні країни. У саамському селі Гір'яс є 26 оленячих ферм і 94 зареєстровані оленярі-підприємці. У 2009 р. село Гір'яс за підтримки Шведського союзу саамі подало в суд Елліваре на державу, вимагаючи собі одноосібне право на полювання та рибну ловлю на своїх територіях – право, якого вони були позбавлені в 1992 р. рішенням Риксдагу. Якщо рішення буде винесене на їх користь, село стане адміністратором полювання й риболовлі в межах своїх оленячих пасовищ. У 2005 р., однак, державна експертна комісія дійшла висновку, що права саамів на полювання та рибальство не менш сильні, ніж права держави, і запропонувала розділити відповідальність. Висновки комісії, яку очолював С. Екстрем, так і залишилися на папері. Держава заперечує за низкою пунктів, наприклад щодо права власника землі на полювання й рибальство у своїх угіддях. Державу в цьому судовому процесі представляє Канцлер юстиції. Процес розпочався 26 травня 2015 р. Канцлер юстиції Швеції в лютому 2016 р. оскаржив прийняте на користь саамі рішення суду першої інстанції міста Елліваре в цій справі [16].

Висновки. Таким чином, у статті нами охарактеризовано конституційно-правове забезпечення прав корінного малочисельного народу саамі за законодавством Швеції.

У результаті аналізу з'ясовано, що спеціальні права корінного малочисельного народу саамі закріплені в законодавстві Швеції та мають важливе зна-

чення для подальшого розвитку й збереження національно-культурної самобутності та традиційного способу життя народу саамі у Швеції. Право на традиційне природокористування корінного малочисельного народу саамі, хоч і закріплене в законодавстві Швеції, ще потребує деталізації й удосконалення, що унеможливить численні судові спори між громадами саамі та державою Швеція, а також створить більш сприятливі умови для збереження культурної самобутності й традиційного господарювання корінного малочисельного народу саамі.

Основними проблемами конституційно-правового забезпечення прав корінного малочисельного народу саамі за законодавством Швеції є, зокрема, потреба в подальшій законодавчій деталізації права на традиційне природокористування корінного малочисельного народу саамі; потреба в прийнятті нових регіональних програм, у регіонах компактного проживання саамі, спрямованих на розвиток їх культури, традицій і звичаїв; недосконалість гарантій

реалізації права на традиційне природокористування корінного малочисельного народу саамі.

Основними перспективами розвитку конституційно-правового забезпечення прав корінного малочисельного народу саамі за законодавством Швеції є створення й реалізація регіональних програм у регіонах компактного проживання саамі, спрямованих на розвиток їх культури, традицій і звичаїв; подальша законодавча деталізація права на традиційне природокористування саамі; законодавче закріплення нових гарантій реалізації мовних прав корінного малочисельного народу саамі.

Перспективи подальших наукових досліджень у цьому напрямі полягають у визначенні питань реалізації природних прав корінного малочисельного народу саамі, захисту прав корінних малочисельних народів країн Скандинавії, а також у проведенні порівняльно-правового аналізу конституційно-правового забезпечення прав корінних малочисельних народів у Швеції та в інших країнах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Алмаші І.М., Алмаші М.М., Бисага Ю.М. Правовий статус корінних народів: монографія. Ужгород: Видавництво Ужгородського національного університету, 2004. 104 с.
2. Карапетян Л.М. Федерализм и права народов: курс лекций. М.: ПРИОР, 1999. 112 с.
3. The Sami Parliament. URL: <https://www.sametinget.se/english> (дата звернення: 12.09.2018).
4. Miljöbalk: Svensk författningssamling 1998:808. URL: <https://www.notisum.se/rnp/sls/sfs/19980808.pdf> (дата звернення: 12.09.2018).
5. Sami Parliament Act (1992:1433). URL: <https://www.sametinget.se/9865> (дата звернення: 12.09.2018).
6. Organization. URL: <https://www.sametinget.se/9690> (дата звернення: 14.09.2018).
7. Reindeer husbandry. URL: <http://www.lansstyrelsen.se/vasterbotten/En/naringsliv-och-foreningar/rennaring/Pages/default.aspx> (дата звернення: 17.09.2018).
8. The Sami Parliament's Living Environment Program EALLINBIRAS: Adopted by the Sami Parliament February 19, 2009. URL: <https://www.sametinget.se/9008> (дата звернення: 17.09.2018).
9. Sami Environmental Program. URL: <https://www.sametinget.se/10179> (дата звернення: 19.09.2018).
10. Sami in Sweden. URL: <https://sweden.se/society/sami-in-sweden/> (дата звернення: 19.09.2018).
11. Swedish reindeer husbandry act, Rennäringslagen 1971:437. URL: http://www.reindeer-husbandry.uit.no/online/Final_Report/sweden.pdf (дата звернення: 21.09.2018).
12. Rennäringslag: Svensk författningssamling 1971:437. URL: <https://www.notisum.se/rnp/sls/lag/19710437.htm> (дата звернення: 21.09.2018).
13. Sametingslag: Svensk författningssamling 1992:1433. URL: <http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/19921433.HTM> (дата звернення: 21.09.2018).
14. Саамы против Швеции. URL: <http://inosmi.ru/world/20150513/228016428.html> (дата звернення: 23.09.2018).
15. Саамы и лопари. Обзор о саамах в Швеции, а также об оленеводстве в Швеции, в том числе по материалам шведского иновещания и публикациям этой страны для границы. URL: <http://www.portalostranah.ru/view.php?id=388> (дата звернення: 26.09.2018).
16. Приговор в пользу саамов обжаловал Канцлер юстиции Швеции. URL: <https://baltnews.lv/news/20160223/1015704800.html> (дата звернення: 26.09.2018).